

УДК 331.545. 159.122.2.377.2(045)
DOI: 10.24919/2313-2094.4/36.98637

Ігор РОСКВАС
orcid.org/0000-0002-8211-1841

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ

У статті розглянуто умови та чинники, що повинні сприяти психологічно комфортному розвитку творчої індивідуальності майбутнього кваліфікованого робітника. Обґрунтовано необхідність залучення майбутніх кваліфікованих робітників до різноманітних форм організації навчання із використанням активних методів. Зосереджена увага на формуванні стійкої мотивації та готовності кожного студента до саморозвитку, самоактуалізації і самоуправління.

Ключові слова: *творча індивідуальність, професіоналізм, кваліфікований робітник, професійна компетенція, психолого-педагогічні чинники.*

Ігорь РОСКВАС

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ РАЗВИТИЯ ТВОРЧЕСКОЙ ИНДИВИДУАЛЬНОСТИ БУДУЩИХ КВАЛИФИЦИРОВАННЫХ РАБОЧИХ

В статье рассмотрены условия и факторы, которые должны способствовать психологически комфортному развитию творческой индивидуальности будущего квалифицированного рабочего. Обоснована необходимость привлечения будущих квалифицированных рабочих к различным формам организации обучения с использованием активных методов. Сосредоточено внимание на формировании устойчивой мотивации и готовности каждого студента к саморазвитию, самоактуализации и самоуправлению.

Ключевые слова: *творческая индивидуальность, профессионализм, квалифицированный рабочий, профессиональная компетенция.*

Постановка проблеми. У час стрімкого розвитку української освіти основною метою є формування особистості, що здатна до активної творчої діяльності. Нова стратегія розвитку має на меті поліпшення здібностей особистості – самозміни, пошук індивідуальних творчих можли-

востей, становлення людини-дослідника, здатної до самостійного розв'язання проблем. Отже, на меті освіти XXI ст., має стати виховання такої людини. Але виникає потреба у поглибленні зв'язку системи освіти із ринком праці. Необхідно постійно шукати та оновлювати шляхи підвищення якості підготовки фахівців до рівня, досягнутого в країнах ЄС. Для розв'язання проблеми необхідна стрімка модернізація освітнього середовища, яке ґрунтується на психолого-педагогічних чинниках розвитку творчої індивідуальності майбутніх кваліфікованих робітників. Безумовно, постає питання нового змісту, методів та стилів навчання у вищій школі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Висвітленню питання становлення професіоналізму майбутнього кваліфікованого робітника присвячені численні роботи вітчизняних і зарубіжних авторів (А. Маркової, В. Семиченко, В. Сластьоніна, Є. Климова, Н. Кузьміної та ін.). Щоб розкрити зміст педагогічної діяльності, Т. Леонтєва пояснює, що специфіка професії учителя полягає у тому, що «він працює з Людиною, а отже, його власна особистість є могутнім робочим інструментом. Чим більше досконалий цей інструмент, то успішніший професійний результат. Саме в педагогічній професії особистісне зростання є неодмінною умовою досягнення професіоналізму» [8, 176]. Н. Волкова вважає, що професіоналізмом є сукупність психофізіологічних, психічних та особистісних змін, які відбуваються в людині під час оволодіння знаннями та довготривалої плідної діяльності, що забезпечують якісно новий, вищий рівень розв'язання складних професійних завдань [4]. У теорії та практиці педагогічної освіти, ретельно працюючи над проблемами формування особистості, В. Буткевич стверджує, що «професіоналізм як стійка властивість особистості і діяльності, закладається в процесі загальної та професійної освіти (на відміну від майстерності, яка може бути накопичена у досвіді і наслідуванні)» [1, 261]. Вітчизняний психолог А. Маркова виділяє п'ять рівнів професіоналізму особистості:

- допрофесіоналізм (первинне ознайомлення із професією);
  - професіоналізм (адаптація та самоактуалізація);
  - суперпрофесіоналізм (оволодіння професією і творчістю самопроєктування);
  - непрофесіоналізм (виконання праці за професійно перевертеними нормами на фоні деформації особистості);
  - післяпрофесіоналізм (завершення професійної діяльності) [9].
- Професор О. Дусавицький, аналізуючи світову кризу в системі сучасної освіти, [6, 56], стверджує, що у ній переважає енциклопедичний принцип, згідно з яким, що більш знань здобуває студент, то краще для нього і для суспільства. Домінує односторонній погляд, при якому учня розглядають не як самостійний суб'єкт, з яким ведеться діалог, а як об'єкт впливу. Ігноруються зміни, обов'язкові для життя у XXI ст., такі як ініціатива,

потреба пізнання, планування змін тощо. У результаті, суспільство отримує невротичну, пасивну особистість, у якої через будь-яку проблему виникають стрес, фрустрація. Учений робить висновок, що нездатність до творчості в професійній діяльності веде до консервації застарілих видів виробництва. Витрати на освіту дають мізерний результат, з низькою собівартістю. Тому, як ми вважаємо, одне з головних завдань підготовки кваліфікованого робітника – це розвиток його особистості та творчої індивідуальності.

Мета написання статті. Основна мета статті – проаналізувати і розглянути усі чинники, що можуть сприяти психологічному та комфортному розвитку творчої індивідуальності – в майбутньому кваліфікованих робітників.

Виклад основного матеріалу. Пріоритетними напрямками розвитку творчого потенціалу студентів та учнів є ті, що забезпечують зростання творчої взаємодії, посилюють творчу впевненість та самореалізацію майбутніх кваліфікованих робітників у ході навчання (діалог, власний вибір комунікативних задач, рефлексивний аналіз, ігрове моделювання, тощо). Вагомість розвитку творчого потенціалу учнів та студентів зумовлена специфікою робітничої професії, що заснована на широченному спектрі умінь кваліфікованого професіонала [2, 24].

Нами було проведено анкетування учнів Хмельницького професійного ліцею електроніки. До числа опитуваних увійшли 148 осіб. Студенти відповідали на запитання:

– «Які основні психолого-педагогічні чинники розвитку творчості майбутнього кваліфікованого робітника?». Таким чином, було з'ясовано, що найбільший відсоток припадає на інтерес до роботи (89 %);

далі – активність (82 %);

– перегляд і аналіз відеоматеріалів та інших предметних посібників (81 %);

– відвідування екскурсії на виробництво (74 %);

– проблемні ситуації, суперечки, обговорення та нетрадиційно-оригінальне викладання матеріалу (69 %);

– престиж і авторитет викладача (цікава особистість, виразність інтонації під час викладення матеріалу, емоційність та знання предмету) (62 %);

– індивідуальні, творчі та цікаві доручення під час практичних занять (60%);

– взаємовідносини між практикою та теорією (59 %);

– виробництво та використання предметних матеріалів (54 %);

– наявність змоги захищати свої принципи (50 %);

– вміння тримати себе в руках (49 %);

– володіння знаннями науковою фаховою літературою (31 %);

- користування Інтернетом (27 %);
- вивчення та аналіз наукових відкриттів (19 %);
- роздуми над результатами своїх вчинків (7 %).

Під формулюванням індивідуальності, за тлумаченням А. Смирнова, ми розглядаємо своєрідність людини як індивіда і особистості, що виражається у чуттєвій, емоційній, розумовій та вольовій сферах, у штрихах характеру, пристрастях та зацікавленнях, вимогах і здібностях [14, 48]. М. Дяченко під особистою манерою діяльності розглядає порядок стійких, особисто своєрідних манер та прийомів реалізації завдань [7, 67]. Тобто, необхідно допомогти особистості у навчанні, щоб безпосередньо у цьому процесі розробити такий стиль діяльності, який буде найбільше відповідати обраній нею професії та особливостям індивідуальності. Щоб здібності до професійної діяльності постійно розвивалися, треба намагатися так організувати навчальний процес, щоб він формував комунікативні вміння та професійну мобільність кожного студента, розвивав не лише культуру кваліфікованого робітника, але й фахову майстерність, оскільки основні, найважливіші психолого-педагогічні чинники, що ведуть до вдосконалення рівня розвитку творчості у майбутніх кваліфікованих робітників, мають забезпечуватися найкращими психологічними умовами. Адже лише шляхом організації навчального процесу можливе створення умов для засвоєння необхідних для розвитку понять. Тільки поєднанням спеціальних методів та прийомів, організаційних форм навчання можна забезпечити хороший результат.

Задля того, щоб у студента відбувався індивідуально-творчий розвиток, він має не лише запам'ятовувати та механічно сприймати інформацію, а й творчо її інтерпретувати, оригінально перетворювати, формувати особистісне ставлення до неї, оцінювати значення й ефективність переконань. Творчий характер удосконалення виявляється і в тому, що усі засоби навчання, з якими ознайомлюють студента на теоретичних заняттях, він має випробувати на ефективність у власному досвіді, проєктуючи «на себе».

Сучасна професійна школа має цільові настанови, які вимагають індивідуально-творчого розвитку студентів. Щоб прищепити інтерес та любов до обраної справи, а також забезпечити в майбутньому успіх у діяльності, головним завданням педагогів є навчити майбутніх кваліфікованих робітників працювати творчо.

Для розвитку творчої особистості в майбутніх кваліфікованих робітників потрібні такі психолого-педагогічні чинники:

1. Застосування психолого-педагогічних досліджень, які спираються на провідні концепції творчого розвитку особистості

Від ефективно відпрацьованих технологій залежить загалом функціонування освітніх систем, опрацювання та запровадження технологіч-

них форм і методів викладання, а також ознаки особистих творчих успіхів майбутніх кваліфікованих робітників. За численними психолого-педагогічними дослідженнями та спостереженнями, що стосуються розвитку і становлення особистості, ми спостерігаємо тісний зв'язок між навчанням й розвитком, який лежить в основі структури дидактичних технологій. Саме вони уможливають упорядкування ходу розвитку і становлення творчості, надавши йому черговості, поетапності, суспільної відповідності.

Особистий творчий розвиток студентів та учнів, а в майбутньому і кваліфікованих працівників, розвивається на особистісному ставленні до формування творчих професійних здібностей людини. Внутрішня згода є тією основною рисою, що суттєво позначається на ефективності становлення творчих професійних здібностей та цілісності особистості загалом. Набуваючи таких рис, людина формує чітку ієрархію мотивів, що устанавлюють її спрямованість упродовж всього професійного життя. Ця спрямованість характеризується домінуванням стратегічної мети й завдань, які ставить перед собою особистість. Процес становлення творчої індивідуальності майбутнього кваліфікованого робітника стає оптимальним, коли такою метою є палке бажання стати високопрофесійним робітником. У такому випадку студент стає значно сприйнятливішим до педагогічного впливу й виявляє значну активність у навчанні, та, незважаючи на труднощі, намагається всі доручення реалізувати оптимально.

2. Технологічна компетентність учителя

Компетентність передовсім означає сформованість педагогічної свідомості, що ґрунтується на розвиненому педагогічному мисленні. Як зауважує О. Гура, «бути компетентним – значить вміти мобілізувати у даній ситуації набуті знання та досвід» [5, 50].

Професійні якості особистості розвиваються за умов сформованості суб'єктності, у такий спосіб відбувається становлення педагога-професіонала. Необхідно зауважити, що ця якість формується не відразу в готовому вигляді, вона будується поступово, розвивається у професійному процесі педагогічної діяльності.

Підбір підґрунтя навчально-пізнавальної практики у вигляді адекватних дидактичних прийомів може реалізувати тільки викладач, який професійно володіє науково-методичним матеріалом. У сучасному освітньому просторі сам принцип технологізації набуває все більшої цінності. Про це свідчать, зокрема, такі риси навчальної технології, як відтворюваність та передбачуваність наслідків. У наш час технологічно компетентним викладачем вважається найбільш ефективний і прогресивний.

У ході засвоєння змістової, дієвої та особистісно орієнтованої складових частин відбувається становлення технологічної компетентності спеціаліста.

3. Креативно-технологічне мислення

Область креативності чи оригінальності, інакше кажучи, творчості, складна для вивчення, аналізу та опрацювання і викликає масу суперечностей. Адже аналіз фактів, що стосуються досліджуваної проблеми, дуже широке. Креативність та новизна аналізуються у різних концепціях, з'являється, наприклад, в образі елементів логічної загадки, зрозуміти яку цілком ще нікому не вдалося. Звернувшись до історичних джерел, виявляємо, що вже в шістдесятих роках було описано понад 70 формулювань терміна креативності.

Як трактує Л.В. Зевіна [7], креативно-технологічним мисленням є динамічний порядок педагогічних цінностей та технологічної майстерності (педагогічної техніки і освітньої технології) та творчої індивідуальності. Складові цієї систематичності:

- професійно-індивідуальні атрибути та педагогічні дії;
- культура розуміння та технологічні навички;
- технологічні уміння (серед яких педагогічна техніка та застосування технологій) і практика творчого функціонування, які реалізують їх адекватність;
- творча особистість;
- дії студента щодо педагогічної техніки та навчальної технології.

Але саме від рівня сформованості технологічної культури педагога залежить ступінь її складових. Різниця між рівнями в індивідуально-особистісному значенні виявляється у різній оцінці педагогом власної навчальної позиції та творчої індивідуальності, у формі володіння педагогічною технікою та технологіями, тотожними особистій творчій індивідуальності.

4. Інноваційна діяльність

Важливою ознакою навчання у наш час є його спрямування на навчання студентів не тільки призвичаюватися, але й завзято діяти у будь-яких ситуаціях. Такі освітні спрямованості дістали міжнародне формулювання як ділові напрями у програмах ЮНЕСКО.

Інноваційність в освіті має значний соціально-філософський аспект. Останнім часом він усе більше привертає до себе пильну увагу соціологів та соціальних філософів.

«Інноваційне навчання» ми розглядаємо як процес та результат певної освітньої і навчальної практики, який стимулює використання інноваційних змін у нинішню культуру та суспільне оточення.

Таке навчання потребує активної участі у проблемних обставинах, які здатні виникати як у окремих людей, так і в суспільстві загалом. Врахування потреби та цінності подібного навчання поглиблює межі дидактичних пошуків. Вони насамперед пов'язані із творчим пошуком на засадах отриманого досвіду, іншими інакше кажучи, із його збагаченням.

Діяльність з професійного виховання студентів та учнів бере початок із першого ж дня перебування у навчальному закладі. Спеціальне спрямування викладання дисциплін зводить сучасні розуміння вихованців про них та про майбутню спеціальність загалом. Та сформована уява, таким чином, – це лише заохочувальний крок до засвоєння інформації.

Зазвичай для початку навчання обраної професії, необхідно вивчити загальнотехнічні дисципліни, з послідовним переходом до фахової підготовки. А, власне, підготовка спеціаліста – конкурентоспроможного робітника напряму залежить від педагогічної компетентності педагога та майстра навчання.

Педагог професійної школи, розуміючи те, що інноваційні технології містять низку умінь та навичок, що забезпечують проектування і здійснення навчально-виховного процесу, зобов'язаний опанувати вміннями організації будь-якого періоду професійно-педагогічної роботи на засадах врахування певних чинників, таких як: переваги цілей фахової освіти, специфіки суті та складу науки, вікового й освітнього ступеня студентів і учнів, а також фізичного стану, рівня навчально-методичного забезпечення, стану матеріально-технічного постачання. Надання можливості помріяти та пофантазувати про майбутнє. Навіть коли це будуть нездійсненні мрії [11].

Мотиви є підґрунтям прагнення майбутнього кваліфікованого робітника до пізнавальної та творчої практики, а отже, й змістовним чинником дії на розвиток творчості.

Кожен педагог, якщо він піклується про стан та ефективність навчальної роботи вихованців, спільно з їхніми батьками повинен послідовно та плідно працювати над формуванням у них дієвих поштовхів.

5. Використання здобутих знань в сучасних умовах

Три провідні напрями передових змін у цілісному розвитку та становлення особистості надає О.І. Власова:

- розвиток умінь, знань та способів активності під час навчання;
- становлення психологічних механізмів вживання засвоєних способів дій, щонайперше таких типових прийомів інтелектуальної діяльності, як, порівнювання, абстрагування, узагальнення, синтез і аналіз тощо, які виявляються у різних видах функціонування;
- розвиток спільних атрибутів особистості (особистісної спрямованості, психологічної будови діяльності, свідомості та мислення) [3].

Як наголошує В.А. Мижериков, знаннями потрібно вважати те, що вже опановано або належно застосовано у вербальній (словесній) та предметній прикладній діяльності, інакше кажучи, поєднано із запам'ятовуванням та відображенням у певних умовах [11]. Такі знання, що здобуті в попередній практиці (навчальній діяльності), необхідно ефективно використовувати у нинішніх умовах. Саме до таких умов належить така

навчальна творча практична діяльність. Уміння студентами використовувати здобуті знання та навички у навчальній роботі забезпечує розвиток їх творчості.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Питання формування і становлення майбутнього кваліфікованого робітника як творчої індивідуальності, а також підготовка його до творчої спеціальної практики вивчалася багатогранно й різноманітно. Все ж, аспект становлення знань, умінь і навичок виховання творчої особистості у навчально-виховному процесі та розвитку потенційних перспектив студентів вищих і середніх навчальних закладів, досліджений мало та вивчений у теоретичному й методичному плані. Та водночас фахова підготовка майбутнього кваліфікованого робітника на первинних етапах його залучення до роботи, передбачає потребу у поглибленні його теоретичної й практичної підготовки до творчої професійної діяльності. Це найбільше потрібно для озброєння майбутніх робітників технологією спрямування творчого робочого процесу на розвиток і поглиблення творчих можливостей.

Зважаючи на вищесказане, підготовка кадрів до формування професійної мобільності зобов'язана здійснюватися у вищому та середньому навчальному закладі шляхом залучення майбутніх кваліфікованих робітників до багатоманітних форм організації навчання із застосуванням ініціативних методів навчання. Найбільш дієвими та продуктивними формами є ті, які ґрунтуються на діяльнісному підході. Виняткова увага викладачів вищого і середнього навчального закладу має бути зосереджена на побудові сталої мотивації та бажанні кожного студента до саморозвитку, самоактуалізації та самоуправління. Це і є передумовою та гарантією формування й розвитку провідної професійної компетенції, а також психолого-педагогічного бажання до розвитку творчої індивідуальності майбутніх кваліфікованих робітників.

Література

1. Буткевич В.В. Формирование личности учителя в теории и практике педагогического образования / В.В. Буткевич. – М. : Высшая школа, 1994. – 194 с.
2. Бужина І. Розвиток педагогічного творчого потенціалу студентів у процесі розв'язання ними комунікативних завдань / І. Бужина // Людинознавчі студії : збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Педагогіка». – Дрогобич, 2016. – № 3/35. – С. 24.
3. Власова О.І. Педагогічна психологія : навч. посібник / О.І. Власова. – К. : Либідь, 2005. – 400 с.
4. Волкова Н.П. Педагогіка : навч. посібник / Н.П. Волкова. – К. : Академія, 2001. – 576 с.
5. Гура О.І. Педагогіка вищої школи: вступ до спеціальності : навч. посібник / О.І. Гура. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 224 с.

6. Дусаицкий А.К. Развитие личности в учебной деятельности / А.К. Дусаицкий. – М. : Домпедагогики, 1996. – 323 с.
7. Зевина Л.В. Образовательные технологии и технологическая культура учителя / Л.В. Зевина // Школьные технологи. – 2002. – № 2. – С. 16 – 19.
8. Леонтьева Т.В. Введение в педагогическую деятельность : учеб. пособ. / Т.В. Леонтьева, А.С. Роботов, И.Г. Шапошникова. – М. : Академия, 2000. – 208 с.
9. Маркова А.К. Психология профессионализма / А.К. Маркова. – М. : Просвещение, 1996. – 325 с.
10. Моргун В.Ф. Использование многомерной концепции развития личности в дидактических целях / Л.И. Гоженко, В.Ф. Моргун // Методические рекомендации по составлению познавательных заданий для формирования общеучебных умений школьников. – Полтава, 1984. – С. 3 – 10.
11. Мижериков В.А. Введение в педагогическую деятельность : учеб. пособ. [для студ. пед. учеб. заведений] / В.А. Мижериков. – М. : Пед. об-во России, 2002. – 268 с.
12. Общая психология. – М. : «Ваклер», «Рефл-бук», 2004. – 523 с.
13. Пескун С.П. Формування творчості старшокласників у процесі вивчення курсу «Біологія 10 – 12», Система «Дидактосервіс» / С.П. Пескун. – Полтава : АСМІ, 2005. – 170 с.
14. Смирнова Л.В. Формування комунікативно-дидактичної компетенції майбутнього вчителя в педагогічному вузі / Л.В. Смирнова // ІЯШ. – 1998. – № 6. – С. 90 – 93.

References

1. Butkevich V.V. Formirovanie lichnosti uchitelya v teorii i praktike pedagogicheskogo obrazovaniya (*Formation of teacher identity in the theory and practice of pedagogical education*), Moscow, 1994, 194 p. [in Russian]
2. Buzhyna I. Rozvytok pedahohichnoho tvorchoho potentsialu studentiv u protsesi rozv'iazannia nymy komunikatyvnykh zavdan (*Development of pedagogical creativity of students in the process of solving their communication problems*), Liudynoznavchi studii. Seriya «Pedahohika», Drohobych, 2016, №3/35, pp. 24. [in Ukrainian]
3. Vlasova O.I. Pedahohichna psykhohihiia : navch. posib. (*Pedagogical psychology: educational. Allowance*), Kyiv, 2005, 400 p. [in Ukrainian]
4. Volkova N.P. Pedahohika : navch. posib. (*Pedagogy training. Allowance*), Kyiv, 2001, 576 pp. [in Ukrainian]
5. Hura O.I. Pedahohika vyshchoi shkoly: vstup do spetsialnosti (*Pedagogy of higher education: introduction to the profession*), Kyiv, 2005, 224 p. [in Ukrainian]
6. Dusavitskiy A.K. Razvitie lichnosti v uchebnoy deyatelnosti (*Development of personality in educational activity*), Moscow, 1996, 323 p. [in Russian]
7. Zevina L.V. Obrazovatelnye tekhnologii i tekhnologicheskaya kultura uchitelya (*Educational technology and technological culture of a teacher*), Shkolnye tekhnologii, 2002, № 2, pp. 16 – 19. [in Russian]
8. Leonteva T.V. Vvedenie v pedagogicheskuyu deyatelnost : ucheb. posobie (*Introduction in pedagogical activity (textbook)*), Moscow, 2000, 208 p. [in Russian]
9. Markova A.K. Psikhologiya professionalizma (*Psychology of professionalism*), Moscow, 1996, 325 p. [in Russian]

10. Morgun V.F. Ispolzovanie mnogomernoy kontseptsii razvitiya lichnosti v didakticheskikh tselyakh (*Use of the multidimensional concept of development of personality in the didactic purposes*), Metodicheskie rekomendatsii po sostavleniyu poznavatelnykh zadaniy dlya formirovaniya obshcheuchebnykh ucheniy shkolnikov, Poltava, 1984, pp. 3 – 10. [in Russian]

11. Mizherikov V.A. Vvedenie v pedagogicheskuyu deyatelnost : ucheb. posobie dlya stud. ped. ucheb. zavedeniy (*Introduction in pedagogical activity : teaching. the student manual. teaching. training. Institutions*), Moscow, 2002, 268 p. [in Russian]

12. Obshchaya psikhologiya (*General psychology*), Moscow, 2004, 523 p. [in Russian]

13. Peskun S.P. Formuvannia tvorchosti starshoklasnykiv u protsesi vyvchennia kursu «Biologhiia 10 – 12», Systema «Dydaktoservis» (*Development of creativity of senior pupils in the process of studying the course «Biology 10 – 12, Diductors»*), Poltava, 2005, 170 p. [in Ukrainian]

14. Smyrnova L.V. Formuvannia komunikatyvno-dydaktychnoi kompetentsii maibutnoho vchytelia v pedahohichnomu vuzi (*Formation of communicative-didactic competence of future teachers in pedagogical high school*), IYaSh, 1998, № 6, pp. 90 – 93. [in Ukrainian]

Одержано 29.12.2016